

Matea Birtić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

mbirtic@ihj.hr

NAZIVLJE U GENERATIVNOJ MORFOLOGIJI

U radu se govori o nastanku i razvoju morfološkog nazivlja (ili morfoloških nazivlja) u okviru generativne gramatike te o problemima koji se javljaju kod stvaranja nazivlja generativne morfologije na hrvatskom jeziku. Istražuje se posebnost razvoja nazivlja generativne morfologije uvjetovana osobitim odnosom prema morfologiji unutar generativne gramatike te se definira odnos morfološkog prema generativnom sintaktičkom nazivlju. Također se navode pojedinačni pokušaji stvaranja hrvatskog nazivlja generativne morfologije, a na kraju se donosi tablica s važnijim engleskim nazivima iz različitih etapa razvoja generativne morfologije i različitih teorijskih pristupa morfologiji. Uz engleske nazive navode se neki zabilježeni hrvatski nazivi te velik broj prijedloga za hrvatske nazive.

Generativna se morfologija kao posebno istraživačko područje osamostalila početkom sedamdesetih godina. Kao što je poznato, u prvim desetljećima razvoja generativne gramatike morfologija nije bila u središtu, nije imala izdvojeno mjesto u generativnom modelu gramatike te joj nisu ni bile posvećene mnoge i detaljne rasprave. Prema tadašnjim shvaćanjima morfologija je bila raspoređena između leksikona i sintakse (pa i fonologije), a za proizvodnju morfoloških oblika brinule su se sin-

taktičke operacije. U ranom razdoblju ni leksikon nije imao izdvojeno mjesto u gramatici.¹

S objavljuvanjem djela *Remarks on Nominalization* Noama Chomskoga 1970. godine pažnja se usmjerava na morfologiju i utemeljuje se drugi² od dvaju glavnih smjerova u istraživanju morfologije unutar generativne lingvistike, leksikalizam, koji je dobio naziv prema smještaju dijela morfoloških operacija u leksikon, premda leksikalizam obuhvaća i one modele kod kojih morfologija pripada izdvojenoj morfološkoj sastavnici gramatike. Od tog trenutka utemeljena su dva osnovna pogleda na mjesto morfologije u gramatici: sintaktičko i morfološko (ili morfonološko), tj. neleksikalističko i leksikalističko. O pitanju mjesta morfologije u gramatici ni danas ne postoji konsenzus. S obzirom na to da generativna morfologija nije u ovom trenutku jedinstvena disciplina kao što to nije bila ni prije dvadeset-trideset godina, već je više-manje skup različitih modela te je u manjoj mjeri jedinstvena disciplina nego što je to generativna sintaksa (koja ni sama nije jedinstvena teorija)³, ne postoji velik skup jedinstvenih naziva generativne morfologije.⁴

Dva različita shvaćanja morfologije ogledaju se i u nazivlju. Ovisno o tome pripada li neki morfološki model sintaktičkom ili leksikalističkom pristupu, razlikovat će se i nazivlje koje mu pripada. Ako je model sintaktički i ako njegov autor smatra da su operacije oblikovanja riječi iste kao i operacije kojima nastaju rečenice, upotrijebljeni nazivi u velikoj će se mjeri poklapati ili biti srodni sa sintaktičkima (npr. u morfologiji *Morphological merger*, u sintaksi *Merge*, ili u morfologiji *Hierarchical structure all the way down*, kao i u sintaksi *hijerarhijska strukturiranost*). Upravo kod leksikalističke morfologije nalazimo veći broj specifičnih naziva, nastalih u okviru generativnih istraživanja (npr. *Atomicity of words* »atomnost ili nedjeljivost riječi«), iako čak i u takvoj morfologiji nalazimo nazive

¹ (...) morfologija, kao ni leksikon, nema u ranoj teoriji autonoman položaj. Ona je sastavni dio sintakse. (Mihaljević 1998:54).

² Leksikalizam nazivam drugim smjerom u istraživanju morfologije jer se sintaktički pristup morfologiji implicitno prvi javio, tj. potječe još od onog doba kada morfologija nije imala svoje mjesto u gramatici već je njezin velik dio pripadao sintaksi.

³ [generativna gramatika] (...) Ona danas nije jedinstvena teorija, već samo specifičan pristup klasičnim jezikoslovnim problemima vođen temeljnim idejama koje su sazrijevale i mijenjale se u proteklih pola stoljeća. (Mihaljević 2001: 165).

⁴ Dok će svatko tko pokušava svladati osnove generativne sintakse morati svladati i velik broj specifičnih naziva, posebno tehničke prirode, takav broj naziva iz generativne morfologije znatno je manji.

preuzete iz sintaktičkih istraživanja. Nadalje, ako usporedimo nazivlje generativne morfologije s nazivljem generativne sintakse, primijetit ćemo da generativna sintaksa osobito u zadnje vrijeme obiluje metaforičnim duhovitim nazivima (kao npr. meta (*Target*), pohlepa (*Greed*), načelo posljednjega utočišta (*Last Resort Principle*)) i uporabom posebnih oblika kao što su to imperativi (spoji (*Merge*), odaberi (*Select*), pomakni (*Move*)⁵, dok ta svojstva nisu u tolikoj mjeri prisutna kod morfološkog nazivlja (pogotovo imperativi nisu toliko česti). Stoga se može tvrditi da nazivlje generativne morfologije nije toliko specifično za samu generativnu morfologiju – već je često blisko tradicionalnom morfološkom nazivlju (*Allomorphy rules* »pravila alomorfije, alomorfnosti«) ili je preuzeto iz generativne sintakse (npr. *Head of the word* »glava riječi« paralelno s pojmom *Syntactic Head* »sintaktička glava«).

U okviru ovoga rada popisala sam neke engleske nazive iz različitih morfoloških teorija nastalih u različitim razdobljima. Uz engleske nazive navela sam odgovarajuće hrvatske nazive: i to postojeći naziv ako je već negdje zabilježen te jedan ili više vlastitih prijedloga za hrvatski naziv. Kod nekih engleskih naziva navela sam autora od kojeg potječe naziv i godinu djela u kojem se naziv pojavljuje. Međutim, autor spomenut uz neke od navedenih naziva katkada nije tvorac naziva već se naziv smatra značajkom njegove teorije. Kod općepoznatih naziva kao što je *leksikon* ili *leksičko unošenje* nisam navodila izvor. Nazivi su raspodijeljeni u četiri tablice prema karakterističnim engleskim korijenima ili riječima od kojih su tvoreni (korijen *lex-*, *word-*, riječ *head*), a na kraju sam navela ostale nazive koji ne sadrže ni jedan od tih korijena ili riječi. Popis naziva nikako nije iscrpan i ne obuhvaća sve teorije koje možemo nazvati zajedničkim nazivom generativne teorije morfologije.

U tablici 1. popisani su engleski nazivi koji u sebi sadrže korijen *lex-*. Iz tablice se vidi da svi nazivi s engleskim korijenom *lex-* imaju odgovarajuće hrvatske nazive s hrvatskim korijenom *leks-*. Dio tih naziva moguće je prevesti i hrvatskim nazivima koji sadrže korijen (riječ) *riječ-/rječ-*. U Mihaljević 2001 umjesto naziva *leksikon* koristi se naziv *rječnik*. Iako autor rabi naziv *rječnik*, zadržano je *leksičko unošenje* za engleski naziv *lexical insertion*. Međutim, za pojam *lexical entry* naizmjenice rabi nazive *rječnički unosak* i *leksički unosak*, a za *lexical item* nazive *leksička jedinica* i *rječnička jedinica*.

⁵ Vidi članak Mihaljević–Mihaljević 2000, gdje se kaže da se tu radi o poimeničnim imperativima koji su terminologizirani te jesu nazivi.

Uporaba naziva *rječnik* umjesto *leksikon* ima svoja opravdanja, ali i nedostatke. Pojam leksikona u generativnoj gramatici uobičajen je u hrvatskom jeziku pod stranim nazivom, *leksikon*. Sama uobičajenost stranog naziva ne mora biti prepreka uvođenju hrvatskog naziva ako hrvatski naziv transparentnije karakterizira pojam, međutim ako su oba naziva jednako transparentna nije potrebno strani udomaćeni naziv prevoditi domaćim⁶. Naziv bi *rječnik* možda bio primjereniji jer bi izravnije otkrio hrvatskim čitateljima da se tu radi o onom dijelu gramatike koji sadrži riječi i katkada pravila za njihovu tvorbu, i to prije nego što to otkriva naziv *leksikon* — da se ovdje ne pojavljuje i jedan drugi problem. Naime, smatramo li da je generativna sintaksa disciplina odvojena od generativne morfologije, uporabe naziva *rječnik*, *rječnička jedinica* i *rječnički unosak* potpuno su opravdane. Ako, nasuprot tome, smatramo da su generativna sintaksa i generativna morfologija dijelovi jedinstvene jezikoslovne teorije – generativne gramatike, pojavit će se problemi s uporabom naziva *rječnik* za pojam *leksikon*⁷. Problem je u tome što unutar generativnih morfoloških teorija postoje i engleski nazivi *Dictionary* i *Vocabulary*. Katkada se unutar istoga modela mogu naći nazivi *Dictionary* i *Lexicon* ili *Vocabulary* i (*Narrow*) *lexicon* koji se odnose na različite pojmove. Naziv *Dictionary* najčešće se prevodi kao rječnik⁸, a *Vocabulary* kao *vokabular*. Upravo su nazivi *vokabular* (*Vocabulary*) i *rječnik* (*Dictionary*) uvedeni da se označi njihova različitost od tradicionalnog pojma leksikona u generativnoj gramatici⁹. Međutim, ako *lexicon* prevedemo kao *rječnik*, tada u modelu u kojem se razlikuju *Lexicon* i *Dictionary* ne ćemo imati dva naziva za dva pojma. Isto tako bilo bi potpuno nerazumno da unutar takvih modela engl. *lexicon* prevedemo kao *rječnik*, a *dictionary* kao što drugo, npr. kao *leksikon*, jer bi to dovelo do potpune

⁶ Milica Mihaljević kaže da »domaće riječi imaju prednost pred stranim« te da »je općenito prihvaćeno načelo: tuđice i posuđenice upotrebljavaju se samo onda kad za pojmove koji se njima označuju nemamo dobrih riječi u hrvatskom jeziku ili ih ne možemo lako načiniti«. S druge strane autorica kaže da se odnos prema stranim riječima mora definirati određenim načelima od kojih prvo glasi: »općeusvojenu posuđenicu nije nužno potiskivati svojom riječju, a drugo: duga uporaba ili velika proširenost neke posuđenice sama za sebe ne može biti dovoljan razlog za normativno prihvaćanje ili za normativnu prednost ako nije potpuno stabilizirana.« (Mihaljević 1998 77–79).

⁷ Čak se i u sintaktičkim radovima katkada javlja naziv *dictionary*.

⁸ Milan Mihaljević upotrijebio je naziv *rječnik* za *Dictionary*, a ne za *leksikon* (1991).

⁹ Uvođenje naziva *rječnik* za pojam *leksikon* opravdan je i zato što je *leksikon* najčešći od sva tri naziva pa je najprirodnije da ima hrvatski naziv.

terminološke zbrke. Budući da se, koliko je meni poznato, nazivi *Dictionary* i *Vocabulary* rijetko nalaze u istim morfološkim modelima, možda bi se pojam *Vocabulary* mogao označiti nazivom *rječnik*, međutim to bi opet dovelo do zbrke u onim radovima koji spominju i uspoređuju različite modele generativne morfologije. Zasad se čini opravdanim zadržati naziv *leksikon* u najširem smislu kao naziv za engl. *lexicon*, naziv *rječnik* za engl. *Dictionary*, a naziv *vokabular* za engl. *Vocabulary*. Ako zadržimo naziv *leksikon*, ostaje problematično pitanje treba li onda uopće govoriti o rječničkom unosku ili rječničkoj jedinici jer pridjev *rječnički* znači »ono što se odnosi na rječnik, tj. leksikon«, tj. preciznije u generativnoj gramatici »ono što dolazi iz leksikona/rječnika«. Na kraju treba zaključiti da će izbor naziva *rječnik* ili *leksikon* i naziva koji sadrže odnosni pridjev *rječnički* ili *leksički* ovisiti o određenju discipline o kojoj govorimo. Osim kod navedenih naziva kod ostalih naziva iz tablice jedan nisu zabilježene terminološke dvostrukosti. Od navedenih termina u tablici 1. nedoumice bi se mogle pojaviti s nazivom *Lexeme-Morpheme Base Morphology*. Kod tog naziva dala sam tri prijedloga, te još nemam konačan stav o davanju prednosti jednomu od naziva. Tu svakako treba napomenuti da u tom nazivu riječ *morfem* nije upotrijebljena u tradicionalnom smislu riječi. U drugoj tablici popisani su engleski nazivi koji sadrže riječ *word*. Kod prvog pojma *Word Formation Rules* dana su dva predložena hrvatska naziva. U Mihaljević 1991 zabilježen je naziv *tvorbena pravila*, dok se na drugom mjestima koristi naziv *pravila tvorbe riječi* (Birtić 2004). Prvi je naziv kraći pa bi mu prema terminološkim načelima trebalo dati prednost¹⁰. Pitanje je treba li unutar toga naziva zadržati i riječ *riječ* uz *tvorba*, tj. je li neophodno govoriti o tvorbi riječi ili je dovoljno govoriti samo o tvorbi a da se pri tome misli na tvorbu riječi. Drugim riječima, moramo li zbog preciznosti dati prednost nazivu *pravila tvorbe riječi* pred nazivom *tvorbena pravila*. Premda se u hrvatskom gramatičkom nazivlju riječ *tvorba* rabi i u vezi sa stvaranjem glasova (*tvorba glasova*) i u vezi sa stvaranjem višerječnih morfoloških oblika (*tvorba glagolskih vremena*)¹¹, mislim da nije neopravdano *Word Formation Rules* (WFR) unutar generativne gramatike nazvati (samo) *tvorbenim pravilima*. S jedne strane, naziv opravdava činjenica da u generativnim modelima gramatike oblici za glagolska vremena gotovo nikada ne će nastajati u leksikonu ili u morfološkoj (ili tvorbenoj) sastavnici te ne će ni

¹⁰ »(...) nazivi moraju biti što kraći. Predugi nazivi i onda kad su inače jezično posve ispravni teže se prihvaćaju.« (Mihaljević 1998:89).

¹¹ Usporedi u Barić i dr. 1997.

biti proizvod tvorbenih pravila. U svakom slučaju prije će sama tvorba riječi biti proizvod sintakse nego što će složeni vremenski oblici biti proizvod morfologije. S druge strane, u hrvatskom je gramatičkom terminološkom sustavu uobičajeno kod samostalne porabe riječi tvorba bez određujuće dopune u prvom redu misliti na tvorbu riječi, a ne na tvorbu glasova ili glagolskih vremena.¹²

Osvrnut ću se i na drugi naziv iz iste tablice: *Word Based Hypothesis* (Aronoff 1976). Uz engleski sam pojam dala tri prijedloga za odgovarajući hrvatski naziv (*pretpostavka o rječnoj osnovi*, *pretpostavka o rječnoj tvorbenoj osnovi*, *pretpostavka o riječi kao tvorbenoj osnovi*). Iako treći naziv najbolje definira sadržaj Aronoffove pretpostavke, tom nazivu ne treba dati prednost jer je u terminologiji poznato da naziv ne mora iscrpno opisati pojam, tj. u nazivu se ne mora detaljno iznijeti cjelokupni sadržaj pojma¹³. Ako bismo u prvim dvama nazivima pokušali sintagme *rječne osnove* i *rječne tvorbene osnove* zamijeniti sintagmama koje sadrže imenicu i imenicu u genitivu, dobili bismo značenjski donekle različite nazive *pretpostavka o osnovi riječi* i *pretpostavka o tvorbenoj osnovi riječi*. Preformulacijom tih naziva izgubio bi se osnovni sadržaj te pretpostavke, a to je da su tvorbene osnove za stvaranje pravilnih novih riječi uvijek već postojeće riječi, a ne neke druge jezične jedinice, npr. osnove ili korijeni. Zato je u tom slučaju pridjev *rječni* upotrijebljen ne samo u odnosnom već i u gradivnom značenju kao »što/koji se sastoji od riječi«¹⁴. Smatram da je u tom nazivu potrebno zadržati i pridjev *tvorbni* jer bi se upo-

¹² Prilikom izlaganja na skupu upozorena sam da je neprecizno govoriti o tvorbenim pravilima jer se riječ tvorba odnosi i na druga gramatička područja kao npr. na tvorbu glagolskih vremena. U hrvatskoj tradiciji postoje jezikoslovci koji riječ *tvorba* rabe i kad govore o tvorenju oblika koji sadrže više od jedne riječi, te tada tvorbu razlikuju od rječotvorja koje se odnosi na samo stvaranje riječi (na to me usmeno upozorila Dragica Malić). Premda smatram da sam u ovom tekstu iznijela dostatne argumente koji govore u prilog tvrdnji da se unutar generativnih modela gramatika može rabiti naziv tvorbeni pravila za *Word Formation Rules*, i uporaba naziva *rječotvorna pravila* jednako bi tako bila opravdana.

¹³ Milica Mihaljević kaže »(...) težiti za kraćim nazivima, a ne pojam opisivati.« (1998:90).

¹⁴ U hrvatskim gramatikama postoje različite podjele pridjeva. U *Hrvatskoj gramatici* 1997 spominju se dvije podjele pridjeva: 1. na opisne, gradivne i posvojne i 2. na opisne i odnosne, pri čemu odnosni obuhvaćaju gradivne i posvojne. D. Raguž dijeli pridjeve na opisne, odnosne i posvojne (1997). U ovom radu usvojena je podjela pridjeva kakva je u Frančić–Hudeček–Mihaljević 2005, na opisne, gradivne, posvojne i odnosne, stoga se u isto vrijeme može govoriti i o odnosnim i o gradivnim pridjevima.

rabom kraćeg naziva *pretpostavka o rječnim osnovama* moglo sugerirati da se radi o obličnim, a ne o tvorbenim osnovama. Zaključujem da nazivu *pretpostavka o rječnim tvorbenim osnovama* treba dati prednost jer se značenje pridjeva *rječni* ovdje može tumačiti i kao odnosno i kao gradivno.

Slični se problemi nameću i kod stvaranja drugog naziva u tablici 2. (*Word-based Morphology*). Također su predložena četiri naziva (*morfologija s rječnom osnovom*, *rječna morfologija*, *rječno utemeljena morfologija*, *morfologija utemeljena na riječi*), gdje treći naziv u sebi sadrži korijen *temelj-* koji ne označava isto što i korijen *base-* u engleskom nazivu. Engleski oblik *based* koji se pojavljuje u nazivu odnosi se na osnovu riječi, dok *utemeljen* u mojem nazivu odnosi na usmjerenost kategoriji riječi. O izboru naziva nemam još konačan stav. Iste se primjedbe mogu uputiti i nazivu *Lexeme-Morpheme Base morphology* iz prve tablice.

Kod stvaranja hrvatskih naziva za engleske pojmove iz druge tablice nametnulo se problemsko pitanje uporabe pridjeva *rječni*. Uporaba pridjeva u gradivnom značenju (tj. odnosnog s gradivnom sastavnicom u značenju) ne čini mi se upitnom dok njegova poraba u odnosnom značenju nije u velikoj mjeri uobičajena i prihvaćena. Iako taj pridjev nema čestu uporabu bilježe ga pojedini normativni priručnici (*Hrvatski pravopis*¹⁵ Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša i *Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića¹⁶), rabe ga pojedini jezikoslovci¹⁷, a također čini dio složenih pridjeva *višerječni*, *jednorječni* prisutnih u gramatičkom nazivlju.¹⁸ Iako je neuobičajen i njegova uporaba izaziva određeni otpor – usporedimo li ga s pridjevom *rečenični*, koji je uobičajen i znači »koji /što se odnosi na rečenicu«, ne postoji sustavna razlika među njima pa ni razlog da ne bude prihvaćen.

Općepoznato je problemsko pitanje i vječna nedoumica značenjski odnos sintagme koja sadrži imenicu u nominativu i imenicu u genitivu prema sintagmi koja se sastoji od pridjeva (odnosnoga) i imenice. Pitanje svakako nije samo terminološko već i normativno.

Za naziv *Word Formation rules* izabran je naziv *tvorbena pravila* dok je za engleski naziv *Word Syntax* iz druge tablice izabran naziv *sintaksa riječi*. Takvi odnosi nisu u ovom radu istraženi, a kako ta pojava općenito nije potpuno istražena i jasno definirana, ne ću u okviru ovog rada

¹⁵ Babić–Finka–Moguš 2000.

¹⁶ Anić–Silić 2001.

¹⁷ Npr. Branka Tafra u knjizi *Jezikoslovna razdvojb*a (1995).

¹⁸ Frančić–Hudeček–Mihaljević 2005.

ulaziti u tu problematiku. U svakom slučaju treba semantičke procese u pozadini tih dvaju načina stvaranja naziva iscrpnije ispitati.

Pojam glave (*head*) iz 3. tablice, kao i mnogi drugi morfološki nazivi, preuzet je iz sintakse i primijenjen na morfologiju. U okviru se generativnih sintaktičkih radova na hrvatskom jeziku naziv *head* gotovo jedinstveno prevodi nazivom *glava*.¹⁹ Iako se u literaturi sporadično za naziv *glava riječi* ili nazive koji u sebi sadrže naziv *glava (riječi)* mogu naći i drugi nazivi (*nukleus ili jezgra riječi, relativizirani nukleus*²⁰), ipak smatram da zbog paralelizma sa sintaktičkim pojmovima pojam *head* mora biti jednoznačno preveden nazivom *glava*²¹. Problem je u prevođenju bio i naziv *Nonhead*, za koji sam predložila naziv *neglava* (Birtić 2004), o kojem treba detaljnije razmisliti. Za potpuni prijevod engleskog naziva *Head of the word* smatram da treba dati prednost genitivnoj sintagmi *glava riječi*, pred pridjevnom sintagmom *rječna glava*.

U četvrtoj su tablici popisani nazivi koji nisu tvoreni niti od jednog gore spomenutog korijena ili riječi. Naziv teorije *Distributed Morphology* (Halle i Marantz 1992) preveden je kao *raspodijeljena (distribuirana) morfologija*, a *Separation Hypothesis* (Beard 1966, 1995) kao *pretpostavka razdvojenosti (ili o razdvojenosti)*, dok je *Split Morphology* (Perlmutter 1985) prevedeno kao *rascijepljena morfologija*. Prijevodi tih naziva posebno su istaknuti zbog značenjske srodnosti glagola *raspodijeliti, rascijepiti* i *razdvojiti*, koji bi se lako mogli zamijeniti, premda se tu radi o različitim pojmovima. Treba naglasiti da *Split Morphology* treba svakako prevesti nazivom *rascijepljena morfologija* da bi se zadržao paralelizam s prevođenjem sintaktičkog pojma *Split Infl-Hypothesis* (Pollock 1989), koji se također prevodi uporabom korijena *rascijep-/rascjep-*: *pretpostavka o rascijepljenosti Infl čvora*. Kod naziva *percolation* navedena su četiri moguća prijevoda: *prelaženje, probijanje, prenošenje* i *cijeđenje*. Iako se riječ *percolation* može prevesti i kao *cijeđenje, prodiranje* i *probijanje*²², što više-manje metaforički izražava sadržaj tog naziva koji se odnosi na pojam prelaženja morfosintaktičkog obilježja s jednog čvora na drugi unutar stabla, možda bi bilo primjereno predložiti da se za taj naziv usvoji razmjerno (ne)metaforičan naziv *prelaženje* zbog težeg prihvaćanja metaforičnih naziva u hrvatskom jeziku. Međutim u generativnoj sintaksi postoji već naziv koji u sebi sadrži isti korijen, naime naziv *prijelaz* (engl. *cross-*

¹⁹ Usporedi npr. Mihaljević 1998:182.

²⁰ Erdeljac 1992.

²¹ Upravo zato što je i prenesen iz sintakse u morfologiju.

²² Bujas 1999: **percolation** *n* cijeđenje, probijanje, filtriranje, prodiranje.

-over)²³, stoga smatram da je bolje upotrijebiti riječ drugoga korijena da ne bi došlo do nepotrebne zbrke u tako srodnim disciplinama. Možda bi bilo primjereno izabrati jedan od ovih triju naziva: *prodiranje*, *prenošenje* ili *prelijevanje*²⁴. Upravo je prevođenje metaforičnih naziva jedan od osnovnih problema u prevođenju engleskih naziva generativne gramatike na hrvatski jezik, tj. u stvaranju hrvatskog generativnog nazivlja.²⁵

Problem koji se javio u prevođenju engleskih naziva iz svih četiriju tablica, a koji se sigurno javlja i unutar drugih lingvističkih teorija, problem je prevođenja nazivâ pretpostavki, tj. engleskih naziva s riječi *Hypothesis*. Kod imena pravila i načela (engleski nazivi s riječima *Rule* i *Principle*) primijetila sam da ako sadržaj pravila nije izreciv pridjevom, obično uz riječ pravilo ili načelo stoji genitivna sintagma, npr. *pravilo leksičkog unošenja*, *načelo leksičkog unošenja* (*Lexical Insertion Rule*, *Lexical Insertion Principle*), *pravila strukture riječi* (*Word Structure Rules*). Kod nazivâ pretpostavki situacija je nešto složenija. Nazivi pretpostavki prevode se na tri načina: pridjevom i imenicom (*leksikalistička pretpostavka* / *Lexicalist Hypothesis*), imenicom i genitivom (*pretpostavka razdvojenosti*, *pretpostavka leksičke cjelovitosti riječi* / *Separation Hypothesis*, *Lexical Integrity Hypothesis*) te imenicom iza koje slijedi prijedlog *o* i lokativna sintagma (*pretpostavka o rascijepljenosti morfologije* / *Split Morphology Hypothesis*). Koliko mi se čini, što ne mogu pouzdano tvrditi, u posljednje vrijeme sve je više prisutna sklonost k prevođenju imena pretpostavki s formulom imenica+o+lokativna sintagma.²⁶

²³ Mihaljević 1998:229, bilj. 63.

²⁴ Naziv *prelijevanje* predložio je Milan Mihaljević, recenzent ovoga rada, što je dobro rješenje te terminološke nedoumice.

²⁵ Taj se problem javlja i u prevođenju nazivlja drugih struka s engleskog jezika. Problemi u prevođenju engleskih metaforičnih naziva složeniji su nego što je tu prikazano. Više o tome može se pročitati u članku Mihaljević–Šarić 1996. U tom se članku u prvom redu govori o metaforizaciji kod stvaranja računalnog nazivlja premda se neki zaključci mogu primijeniti i na nazivlje općenito. Autorice opisuju tri tipa metafore u nazivlju (provodnu metaforu, personifikaciju i slikovne metafore), te tri načina u prevođenju metaforičnih naziva na hrvatski (prijevod metafore istom metaforom, prijevod metafore drugom metaforom, prijevod metafore nemetaforom). Autorice zaključuju da se u hrvatskom znanstvenom nazivlju slikovne metafore prihvaćaju teže nego konceptualne metafore, što se može primijeniti i na spomenuti primjer.

²⁶ U hrvatskom prijevodu lingvističkog rječnika R. L. Traska *Key Concepts in Language and Linguistics* pojavljuju se prijevodi pojedinih lingvističkih pretpostavki uglavnom u obliku pretpostavka + o + lokativna skupina: *pretpostavka o manjkavosti*, *pretpostavka o urođenosti*, *pretpostavka o bioprogramu* (Trask 2005).

U ovom su radu na temelju nekoliko primjera predočeni neki problemi koji se javljaju kod stvaranja hrvatskog nazivlja generativne morfologije. Iako djelomično podudarni s onima koji se javljaju kod stvaranja nazivlja generativne sintakse, problemi nisu potpuno identični zbog činjenice da generativna morfologija u jednom smislu *kaska* za generativnom sintaksom, te se ideje iz generativne sintakse zajedno s tehničkim aparatom pa i nazivljem često prenose u morfologiju. Zato se mnogi nazivi generativne morfologije općenito stvaraju na temelju sintaktičkih naziva. Stoga problemi nastanka generativnog morfološkog nazivlja na hrvatskom jeziku vrijede i za sintaktičko nazivlje, ali ne i obratno (kao što sam spomenula, u sintaktičkom je nazivlju više imperativa i metaforičnosti). Osim spomenutih problemskih pitanja (prevođenje pretpostavki, odnos genitivnih prema pridjevnim sintagmama, problem pridjeva rječni i metaforičnost) potrebno je i spomenuti jedno pravopisno pitanje koje je prisutno pri prevođenju naziva s engleskog jezika i to ne samo u generativnoj i lingvističkoj teoriji, već pretpostavljam i u okviru drugih znanosti. To je pitanje pisanja velikog slova kod naziva pravila, načela i generalizacija. U engleskom se jeziku sva pravila obično pišu velikim slovom, što nije u skladu s hrvatskim pravopisom. Često autori²⁷ pod utjecajem engleskog prenose to načelo i u hrvatski jezik, za što zapravo nema razloga. — Na kraju treba napomenuti da su nazivi dani u tablicama samo prijedlozi i da su podložni daljnjoj znanstvenoj raspravi.

Tablica 1. Nazivi koji sadrže engleski korijen *lex-*

Lexicon	leksikon (Mihaljević 1998) rječnik (Mihaljević 2001)
Narrow lexicon (Marantz 1997)	ograničeni leksikon (Birtić 2004)
Lexical insertion	leksičko unošenje
Lexical Insertion Rule	pravilo leksičkog unošenja
Lexical Insertion Principle (Keyser i Postal 1976)	načelo leksičkog unošenja
Lexical entry	leksički unosak (Mihaljević 1998) rječnički unosak (Mihaljević 2001)

²⁷ Npr. i ja sam često u tome griješila.

Lexical redundancy rules (Chomsky i Halle 1968, Jackendoff 1975)	pravila leksičke zalihosti
Lexical category	leksička kategorija
Lexicalism	leksikalizam
Strong lexicalism	strogi leksikalizam
Weak lexicalism	slabi leksikalizam
Lexicalist hypothesis	leksikalistička pretpostavka
Extended Lexicalist Hypothesis (Jackendoff 1972)	proširena leksikalistička pretpostavka
Strong Lexicalist Hypothesis	stroga leksikalistička pretpostavka
Weak Lexicalist Hypothesis	slaba leksikalistička pretpostavka
Lexical component	leksička sastavnica
Lexeme- Morpheme Base Morphology (Beard 1981, 1987, 1995)	morfologija utemeljena na morfemima i leksemima morfologija s leksemno- morfemskim/morfemnim osnovama morfemno-leksemna morfologija
Generalized Lexicalist Hypothesis (Lapointe 1978)	poopćena leksikalistička pretpostavka
Morpholexical rule (Lieber 1980) Morpholexical rule (Anderson 1977, 1982..)	<u>Lieber</u> : morfoleksička pravila (alomorfi su popisani u leksikonu i povezani pravilima leksičke zalihosti koja se zovu morfoleksička pravila) <u>Anderson</u> : morfoleksička pravila (pravila koja generiraju paradigme)
Lexico-Conceptual Structure	leksička pojmovna struktura leksička konceptualna struktura
Principle of lexical relatedness (Williams 1981)	načelo leksičke srodnosti
Lexical Integrity Hypothesis (Lapointe 1980)	pretpostavka o leksičkoj cjelovitosti riječi pretpostavka leksičke cjelovitosti riječi
Lexical interpretation (Anderson 1992)	leksička interpretacija leksičko tumačenje

Tablica 2. Nazivi koji sadrže englesku riječ *word*

Word Formation Rules (Halle 1973, Aronoff 1976)	tvorbena pravila (Mihaljević 1991) pravila tvorbe riječi (Birtić 2004)
Word Based Hypothesis (Aronoff 1976)	pretpostavka o rječnoj osnovi pretpostavka o rječnoj tvorbenoj osnovi pretpostavka o riječi kao tvorbenoj osnovi
Word-based Morphology (Aronoff 1976)	morfologija s rječnom osnovom rječna morfologija rječno utemeljena morfologija morfologija utemeljena na riječi
Atomicity of words (Di Sciullo i Williams 1987)	atomnost riječi nedjeljivost riječi
Word syntax (Selkirk 1982)	sintaksa riječi
Word Structure Autonomy Condition (Selkirk 1982)	uvjet autonomije / nezavisnosti / samostalnosti / autonomnosti strukture riječi uvjet autonomije/ nezavisnosti/ samostalnosti/ autonomnosti rječne strukture
Word Structure Rules (Selkirk 1982)	pravila strukture riječi

Tablica 3. Nazivi koji sadrže englesku riječ *head*

Head of the word (Williams 1980)	glava riječi
Nonhead (Di Sciullo i Williams 1987)	neglava (Birtić 2004)
Righthand Head Rule (Williams 1981)	pravilo desne glave riječi pravilo desne rječne glave
Relativized head (Di Sciullo i Williams 1987)	relativizirana glava relativna glava

Tablica 4. Ostali nazivi

Abstract Morpheme (Marantz 2001)	apstraktni morfem (distributivna morfologija)
A-Morphous Morphology (Anderson 1992)	a-morfna morfologija morfologija bez morfema
Adjacency Condition (Siegel 1977)	Uvjet priložnosti [u sintaksi često samo <i>Adjacency</i> 'priložnost' (Mihaljević 1998: 209)]
Atomicity thesis (Di Sciullo i Williams 1987)	pretpostavka atomnosti
Atom Condition (Williams 1981)	uvjet atoma
Syntactic atom / Syntactic Atomicity (Di Sciullo i Williams 1987)	sintaktički atom sintaktička atomnost / nedjeljivost
Allomorphy rules (Aronoff 1976)	pravila alomorfije / alomorfnosti
Adjustment rules	prilagodbena pravila
Affix Ordering Generalization (Selkirk 1982)	generalizacija o redu afiksa
Binary Branching Hypothesis (Aronoff 1976)	pretpostavka dvojnog grananja
Blocking (Aronoff 1976)	priječenje
Bracketing paradoxes	paradoks zagrađivanja
Bracket Erasure Convention	opće pravilo brisanja zagrada
Case Complement Restriction (Carlson i Roeper 1980)	ograničenje padeža dopune
Compound Affix Ordering Generalization (Selkirk 1982)	generalizacija o poretku složenica i afiksa generalizacija o odnosu redanja između složenica i afiksa
Categorization assumption (Embick i Noyer 2004)	tvrdnja/postavka o kategorizaciji kategorizacijska postavka
Dictionary (Halle 1973) Extended Dictionary (Selkirk 1982)	rječnik prošireni rječnik
Extended Word and Paradigm Model (Anderson 1982)	prošireni model riječi i paradigme
Dissociated Feature (Embick 1997, 1998) Dissociated Nodes (Embick 1997, 1998)	odijeljeno obilježje odijeljen čvor

Distributed Morphology (Halle i Marantz 1992, , Halle i Marantz 1994, Marantz 1997, 2001, Harley i Noyer 1998, 1999)	distribuirana morfologija raspodijeljena morfologija (ne razdvojena, radi separacijske pretpostavke)
Encyclopedia	enciklopedija
Extended Level Ordering Hypothesis (Allen 1978)	proširena pretpostavka o redanju razina
Filter (Halle 1973)	filtrar
First Order Projection Condition (Selkirk 1982)	uvjet prve projekcijske razine uvjet prve razine projekcije
First Sister Principle (Roeper i Siegel 1978)	načelo unošenja u prvo sestrinsko mjesto
Fission (Marantz 1992, Noyer 1997)	cijepanje (fizija) (Birtić 2004)
Fusion (Halle i Marantz 1992)	stapanje (fuzija) (Birtić 2004)
Impoverishment (Bonet 1991, Halle i Marantz 1992)	osiromašenje (Birtić 2004)
Incorporation (Baker 1988)	inkorporacija uklapanje
Late insertion (Halle i Marantz 1994)	kasno unošenje
L-morpheme hypothesis (Marantz 1997, Embick 1997, 1998, Harley 1995)	l-morfemna pretpostavka
Level Ordering Hypothesis (Siegel 1979)	pretpostavka o redanju razina
Modular hypothesis	pretpostavka o modularnosti gramatike
Morphological Merger (Marantz 1984)	morfološko spajanje
Percolation (Selkirk 1982) Percolation Convention	prenošenje, prodiranje, prelijevanje (obilježja) (opće) pravilo o prenošenju/prelijevanju (obilježja)
Local Dislocation	lokalna izmještenost ²⁸ lokalno premještanje
Readjustment Rules (Chomsky i Halle 1968, Aronoff 1976, distribuirana morfologija)	(pre)prilagodbeno pravila

²⁸ Naziv *izmještenost* također mi je predložio jedan od recenzenata ovoga rada, što je u svakom slučaju naziv bolji od naziva *lokalno premještanje*, a pogotovo od naziva *lokalna dislokacija*.

Rebracketing	prezagrađivanje
Redundancy rules (Chomsky 1965, Jackendoff 1975)	zalihosna pravila pravila zalihosti (Mihaljević 1998)
Rule of referral (Zwicky 1985)	pravilo upućivanja
Separation Hypothesis (Beard 1966, 1995)	pretpostavka razdvojenosti separacijska pretpostavka
Split Morphology Hypothesis (Perlmutter 1988, Anderson 1992)	pretpostavka o rascijepljenosti morfologije pretpostavka rascijepljenosti morfologije pretpostavka o rascijepljenoj morfologiji
Subset Principle (Halle 1997)	načelo podskupa
Syntactic Hierarchical Structure All the Way down (Halle i Marantz 1994)	sintaktička hijerarhijska strukturiranost do dna (Birtić 2004)
Uniformity of Theta Assignment Hypothesis (Baker 1985, 1988)	pretpostavka o jedinstvenosti dodjeljivanja tematskih uloga
Unitary Base Hypothesis (Aronoff 1976)	pretpostavka jedne osnove pretpostavka o jednoj osnovi pretpostavka o jedinstvenosti osnove
Truncation Rules (Aronoff 1976)	pravila kraćenja/skraćivanja
Underspecification (Halle i Marantz 1994)	nepotpuno određenje (Birtić 2004)
Vocabulary (Halle i Marantz 1992)	vokabular (Birtić 2004)
Vocabulary Insertion (Halle i Marantz 1992)	vokabularno unošenje (Birtić 2004)
Vocabulary Items (Halle i Marantz 1992)	vokabularne jedinice (Birtić 2004)

Literatura

- Anić, Vladimir, Josip Silić. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb : Novi Liber.
- Aronoff, Mark. 1976. *Word Formation in Generative Grammar*. Cambridge Mass., London : The MIT Press.
- Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš. 2000. *Hrvatski pravopis*. V. prerađeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. 1997. *Hrvatska gramatika*. II. promijenjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Beard, Robert. 1995. *Lexeme-Morpheme Base Morphology*. New York : State University of New York Press.
- Birtić, Matea. 2004. *Argumentna struktura imenskih riječi*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, rukopis.
- Birtić, Matea. 2005. Novi lingvistički rječnik. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31, 473–475.
- Bujas, Željko. 2001. *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Drugo izdanje. Zagreb : Nakladni zavod Globus.
- Embick, David, Rolf Noyer. 2004. Distributed Morphology and the Syntax/Morphology Interface. <http://www.ling.upenn.edu/~embick/interface.pdf>.
- Erdeljac, Vlasta. 1992. Anna Maria Di Sciullo i Edwin Williams: On the Definition of Word. *Suvremena lingvistika* 34, 377–380.
- Frančić, Anđela, Lana Hudeček, Milica Mihaljević. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
- Halle, Morris. 1973. Prolegomena to a Theory of Word Formation. *Linguistic Inquiry* 4:1, 3–16.
- Halle, Morris. 1997. Distributed Morphology: Impoverishment and Fission. *MIT Working Papers in Linguistics* 30, 425–449.
- Halle, Morris, Alec Marantz. 1992. Distributed Morphology and the Pieces of Inflection. U knj. *The View from Building 20*, ur. K. Hale i J. Keyser. Cambridge, Mass., London : The MIT Press. Str. 111–176.
- Halle, Morris, Alec Marantz. 1994. Some key features of Distributed Morphology. *MIT Working Papers in Linguistics* 21, 275–288.

- Harley, Heidi, Rolf Noyer. 1998. Licensing in non-lexicalist lexicon: Nominalizations, Vocabulary Items and the Encyclopaedia, *MIT Working Papers in Linguistics* 32, Papers from the MIT/UPenn Roundtable on Argument Structure and Aspect, 119–137.
- Hudeček, Lana, Milica Mihaljević, Luka Vukojević (izv. ur.) 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
- Mihaljević, Milan. 1991. *Generativna i leksička fonologija*. Zagreb : Školska knjiga.
- Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo. (Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva)
- Mihaljević, Milan. 2001. Američka lingvistika. U knj. Zrinjka Glovacki-Bernardi (ur.), *Uvod u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mihaljević, Milica. 1998. *Terminološki priručnik*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mihaljević, Milica, Milan Mihaljević. 2000. Imperativ u nazivlju. *Riječki filološki dani III*, Rijeka, 219–225.
- Mihaljević, Milica, Ljiljana Šarić. 1996. Metaforizacija kao terminološki postupak u engleskom i hrvatskom. *Suvremena lingvistika* 22, 437–448.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicinska naklada.
- Scalise, Sergio. 1986. *Generative Morphology*. Foris Publication.
- Spencer, Andrew. 1991. *Morphological Theory*. Basil Blackwell.
- Tafra, Branka. 1995. *Jezikoslovna razdvojba*. Zagreb : Matica hrvatska.
- Trask, R.L. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Preveo Benedikt Perak. Zagreb : Školska knjiga.

A terminology of generative morphology

Summary

This paper discusses a terminology of generative morphology and the formation and translation of such terminology into Croatian. Morphological terminology is compared to the terminology of generative syntax. The special status of morphology in generative grammar is reflected in morphological terminology. English terms are listed in four tables at the end of the paper, and for each English term one or several equivalent Croatian terms are presented. Some of the Croatian terms are already noted in the literature, but some of them are my own proposals. There are several problems which occur in creating Croatian terms of generative morphology: the relation between phrases with prenominal adjectives to phrases which consist of a noun and a genitive noun, the problem of the adjective *rječni*, the problem of translating terms with the word *hypothesis*, and the translation of metaphoric terms of generative grammar.

Ključne riječi: generativna gramatika, generativna morfologija, generativna sintaksa, nazivlje

Key words: generative grammar, generative morphology, generative syntax, terminology